

OBRAZ ISLÁMU V TEXTU ŘEHOLNÍKA

Z 1. POLOVINY 15. STOLETÍ¹

Michaela Antonín Malaníková – Jan Stejskal

Středověké latinské prameny české provenience týkající se Svaté země jsou nečetné, o případných zkušenostech autorů z Blízkého východu nemluvě. Tato studie si klade za cíl představit v českém překladu text, který vznikl na počátku třicátých let 15. století a jehož autorem byl Čech Jan Jeroným z Prahy, který krátce před jeho sepsáním do východního Středomoří včetně Svaté země cestoval. Byl jedním z mála Čechů, kteří vydali o této oblasti bezprostřední svědectví, které je o to zajímavější, že jeho autor měl životní zkušenost s katolickým, ba dokonce křesťanským pomezím i na druhé straně tehdejšího evropského světa – totiž v pohanské Litvě.

Osobnost Jana Jeronýma z Prahy (c. 1370–1440) je poněkud méně známa, než osoba jeho spolužáka z pražského učení, s husitstvím pevně spjatého Mistra Jeronýma Pražského (c. 1378–1416). Jan Jeroným z Prahy ostatně přijal jméno „Jeroným“ až po svém vstupu do eremu v toskánském Camaldoli v roce 1413,² a na rozdíl od Mistra Jeronýma stál Jan Jeroným v husitských dobách plně na straně katolické a husitství co nejrozhodněji odmítal jako herezi – včetně jejich protagonistů.

Rok narození Jana Jeronýma lze maximálně odhadnout z údajů, které se týkají jeho studia na pražské univerzitě.³ Jan Jeroným sám v jednom ze svých pozdějších protihusitských kázání zmínil některé spolužáky, s nimiž měl studovat v Praze.⁴ Bakalářem svobodných umění se Jan Jeroným z Prahy stal roku 1389, mistrem pak roku 1392, o rok později získal i licenciát.⁵ Pa-

¹ Text vznikl v rámci projektu č. CZ.1.07/2.3.00/30.0041, Podpora vytváření excelentních výzkumných týmů a intersektorální mobility na Univerzitě Palackého v Olomouci II.

² Patrně tak učinil z úcty k tomuto světcí domnělého slovanského původu.

³ K věku Jana Jeronýma se nejdříve vyjádřili: BRÜCKNER, Alexander: *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. Kazania i pieśni*. Sv. I. Kraków 1902, s. 24; BIDLO, Jaroslav: *Čeští emigranti v Polsku doby husitské a mnich Jeroným Pražský*. Časopis musea Království českého, 69, 1895, s. 246. Dosavadní názory shrnuty: STEJSKAL, Jan: *Podivuhodný příběh Jana Jeronýma* (dále jen *Podivuhodný příběh*). Praha 2004.

⁴ Kraków, Biblioteka Jagiellońska, ms. 385, f. 270r: „Nos quoque bohemi iuvenes in Praga studentes...”

⁵ Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis. Liber decanorum fac. phil. Ab anno 1367, usque ad annum 1585, sv. I/1, Praha 1830, s. 263, 275, 288.

trně již za svých studií vstoupil do premonstrátského řádu, nicméně dlouho ve strahovské kanonii tohoto řádu nevydržel a zřejmě již v roce 1393 se vydal do Polska. A tak se s Janem Jeroným setkááme v roce 1394 na krakovském královském dvoře, kde měl coby královský zpovědník obdržet oděv „tmavě fialové barvy“.⁶ Jan Jeroným však ani na polském královském dvoře dlouho nepobyl a zahájil svou litevskou misijní cestu. Cesta do posledních pohanských oblastí tehdejší Evropy byla jednou z nejdůležitějších etap Janova života a získala mu později, po vstupu do camaldolského eremu, velikou úctu.

Jan Jeroným působil na Litvě někdy mezi lety 1395 a 1398, kaplanem polského krále se totiž stal nejpozději 30. srpna 1394.⁷ Dle svých vlastních slov: „...po tři léta kázal víru křesťanskou v zemi Saracénů...“.⁸ Zaměňovat pohany s muslimskými „Saracény“ byla ve středověku běžná praxe,⁹ není tedy divu, že Jan Jeroným z Prahy později ve svém *Traktátu proti českým heretikům*, zřejmě pro zjednodušení, zemi litevskou nazývá zemí saracénskou.¹⁰ Americký historik William P. Hyland nicméně upozornil na období, které na přelomu dvacátých a třicátých let strávil Jan Jeroným ve Svaté zemi, a dovedl, že to mohly být právě ony tři zmiňované roky.¹¹ Dále Hyland poukazuje na používání termínů *pagani* a *saraceni* Janem Jeroným a tvrdí, že Jan Jeroným mezi muslimy a pohany vždy přesně rozlišoval.¹² Domnívám se, že užitá terminologie je u Jana Jeronýma spíše záležitostí publika, ke kterému se obracel. Mám za to, že Janu Jeronýmovi na pověsti neohroženého misionáře velmi záleželo a nikdy si nenechal ujít příležitost se jako takový prezentovat. Je velmi těžké představit si Jana Jeronýma po tři léta nerušeně obračejícího muslimy ve Svaté zemi, která byla dávno plně pod jejich kontrolou. Z těchto důvodů je mnohem pravděpodobnější tříleté působení Jana Jeronýma na Litvě. Zážitky Jana Jeronýma z litevského pobytu sepsal až po desítkách let A. S. Picco-

⁶ *Życie domowe Jadwigi i Jagiely z rejestrow skarbowych z lat 1388–1417* (dále jen *Życie domowe Jadwigi i Jagiely*). Ed. PRZEZDIECKI, Aleksander. Warszawa 1854, s. 55; *Polski słownik biograficzny*. Eds. GROSS, Adolf – HOROCH, Kalikst. Sv. IX. Kraków 1960–1961, s. 507–509.

⁷ *Życie domowe Jadwigi i Jagiely, c. d.*, s. 55: „W niedzielę w dzień św. Felixa i Adaukta... za 10 lokci sukna brunatnego danego panu Janowi, spowiednikowi króla J. M...“

⁸ Kraków, Biblioteka Jagiellońska, ms 385, f. 276v: „...eo quod tribus annis continuis fidei Christi predicans in terra Saracenorum habitavi...“

⁹ MENDEL, Miloš: *Saracéni*. In: PAVLINCOVÁ, Helena (ed.): *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc 2003, s. 624.

¹⁰ Kraków, Biblioteka Jagiellońska, ms 385, f. 276v: „...eo quod tribus annis continuis fidei Christi predicans in terra Saracenorum habitavi...“

¹¹ HYLAND, William, John: *Jerome of Prague. Portrait of a Fifteenth Century Camaldolese*. The American Benedictine Review, 46/3, 1995, s. 323.

¹² Ibid.

lomini, pozdější papež Pius II., který se s Janem Jeroným osobně setkal v průběhu koncilu v Basileji, jehož byli oba aktivními účastníky.¹³ Vyprávění Jana Jeronýma Piccolomini pečlivě zaznamenal.¹⁴ Byť neobsahuje explicitní označení délky litevské mise, je pravděpodobné, že trvala delší dobu. Ostatně Piccolomini, který po celý život projevoval živý zájem o Svatou zemi (ostatně jako papež se snažil organizovat křížovou výpravu), by jistě pobyt Jana Jeronýma mezi muslimy zajímal a zmínil by se o něm v zápisu vyprávění Jana Jeronýma. Domnívám se tedy, že ono tříleté působení mezi „Saracény“ se vztahuje na pohanské Litevce, nikoliv na muslimy ve Svaté zemi.

S jistotou však můžeme tvrdit, že se Jan Jeroným po litevské, patrně tříleté, epizodě vrátil do Krakova, kde pokračoval nejspíše tak, jak skončil před svou litevskou misí, totiž v roli královského kaplana a zpovědníka. Po několika letech byl králem určen opatem nově založené kanonie premonstrátského řádu v Novém Sączu.¹⁵ Ke klášteru, který byl formálně zřízen z premonstrátského opatství v Hebdówě, byl ihned připojen i špitál a klášter byl vybaven potřebným liturgickým náčiním včetně příslušných knih, berly a prstenu pro opata.¹⁶ Jan Jeroným však ani zde nepobyl dlouho, vzdal se pohodlné prebendy a nejpозději v roce 1413 z kláštera bez rozloučení odešel. Svědčí o tom list polských premonstrátských opatů z 26. listopadu 1413 adresovaný do Prémontré. Obsahuje zmínku o pohřešovaném opatu Janu Jeronýmovi, který svůj klášter opustil a měl se zdržovat na neznámém místě.¹⁷ Premonstráti v Novém Sączu však nevěděli, že se Jan Jeroným vydal do toskánského Camaldoli, kde se ještě téhož roku stal mnichem poustevníkem a přijal jméno Jeroným.

Zde musel na své nové spolubratry velmi zapůsobit – jinak si jen velmi těžko dokážeme představit neprodlenou volbu Jana Jeronýma za jednoho z nejdůležitějších představitelů řádu, totiž za představeného eremu v Camaldoli, čímž se ihned dostal do čela kongregace. *Maior eremi* byl pravidelně jmenován od roku 1271 a jeho hlavním posláním měla být péče o úroveň eremu v Camaldoli (ale i všech ostatních eremů řádu) a dodržování všech

¹³ KRCHNÁK, Alois: *Čechové na basilejském sněmu*. Řím 1967, s. 56, 132.

¹⁴ PICCOLOMINI, Aeneas: *Historia de Europa*. In: HIRSCH, Theodor – TÖPPEN, Max – STREHLKE, Ernst (eds.): *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der preußischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*. Sv. IV. Leipzig 1870, s. 237: „Narravit hic multa de Lituanis...“

¹⁵ SYGAŃSKI, Jan: *Nowy Sącz – jego dzieje i pamiątki dziejowe*. Nowy Sącz 2008, s. 271.

¹⁶ *Sacri Et Canonici Ordinis Praemonstratensis Annales*. Ed. HUGO, Charles. Sv. II. Nanceii 1734–1736, s. 755–758.

¹⁷ MORAWSKI, Szczęśny: *Sądceczyzna za Jagiellonów z miasty spiskiemi i księstwem oświęcimskiem*. Sv. II. Kraków 1865, s. 107–108.

předpisů kongregace.¹⁸ Tato práva i povinnosti byly přijaty kongregací v roce 1278, tedy nedlouho po vytvoření úřadu představeného eremu.¹⁹ *Maior eremi* měl i další práva – v nepřítomnosti generálního představeného kongregace měl právo přijímat novice a byl členem generální kapituly řádu, která (mimo jiné) volila i generálního představeného. Jan Jeroným se plně zapojil do činnosti řádu, jak o tom svědčí jeho kazatelská činnost, i do reformního proudu v církvi.²⁰ Svědčí o tom například jeho působení na koncilu v Sieně v letech 1423–1424, kde zastupoval svůj řád. Pobyt v Sieně byl pro Jana Jeronýma zásadním. Koncil byl původně svolán do Pavie, ale kvůli morové ráně byl později přesunut do Sieny, kde také v březnu roku 1424 skončil.²¹ Jan Jeroným pronesl na tomto koncilu dvě kázání: první na první adventní neděli roku 1423,²² druhé pak krátce před ukončením jednání koncilu koncem února 1424.²³ Účast Jana Jeronýma na koncilu a zejména jeho kritika mravního stavu duchovenstva jej tak řadila k přívržencům reformy.²⁴

V letech 1428–1430 Jan Jeroným s největší pravděpodobností cestoval na Blízký východ a navštívil některá Byzancí ovládaná území. O své cestě sepsal traktát *De erroribus Graecorum*, který se však poněkud liší formou od jeho ostatních známých prací, které jsou povětšinou sepsanými kázáními. Chybí zde obvyklé označení komu a kdy byl text určen (nejčastějšími texty, které Jan Jeroným sepsal, byla kázání).²⁵ Je tedy poměrně složité přesněji datovat jeho cestu, z čehož patrně plynuly pochybnosti W. P. Hylanda (výše). Jistým vodítkem by mohla být pasáž textu, v níž Jan Jeroným píše, že mimo jiné navštívil i „...pána kolosského...“ a seznámil se s knihou psanou v řečtině, obsahující „...dvacet heretických článků...“, která měla být přeložena

¹⁸ *Annales Camaldulenses ordinis sancti Benedicti* (dále jen A. C.). Eds. MITTARELLI, Giovanni – COSTADONI, Anselmo. Sv. IX. Venetiis 1755–1773, s. 205–207.

¹⁹ Tamtéž, s. 225–226: „De officio Majoris eremi...“

²⁰ Viz soupis děl Jana Jeronýma: STEJSKAL, J.: *Podivuhodný příběh Jana Jeronýma*, s. 85–89.

²¹ Blíže viz BRANDMÜLLER, Walter: *Das Konzil von Pavia-Siena 1423–1424*. Münster 1968.

²² A. C., sv. IX, s. 731: „Explicit sermo modernus da Clerum quem fecit et praedicavit Dominus Hieronymus de Praga coram magnis Praelatis totius Orbis in Concilio Universali in Civitate Sena. Anno Domini M.CCCC.XXIII. Dominica prima in Adventu domini nostri Jesu Christi...“. Fakt, že Jan Jeroným dostal příležitost kázat na počátku adventního období, svědčí o veliké vážnosti, které mezi účastníky koncilu požíval, nebyl tedy patrně náhodným účastníkem a tato pocta je i důkazem jeho postavení ve vlastním řádu.

²³ Tamtéž, s. 744: „Explicit sermo modernus ad Clerum, quem fecit Dominus Hieronymus de Praga in Concilio universali Senarum Anno Dominicae Incarnationis M.CCCC.XXIII...“

²⁴ BIDLO, Jaroslav: *c. d.*, s. 264.

²⁵ A. C., sv. IX, s. 916–919.

z řečtiny do latiny a určena koncilu v Basileji.²⁶ Na podzim roku 1431 se koncil v Basileji shodl na zahájení jednání s Řeky o možnostech církevní unie a zaslal do Konstantinopole své pozvání. Je tedy pravděpodobné, že kniha byla připravována někdy před tímto obdobím, snad aby usnadnila řeckým vyslancům vyjednávání.²⁷

Je pravděpodobné (a bylo by to i praktické), že Jan Jeroným navštívil právě během této své cesty Svatou zemi. Pravděpodobně tak cestou do (či ze) Svaté země navštívil Nikósii na Kypru, Krétu a celou řadu dalších menších ostrovů.²⁸ Po cestě disputoval s Řeky a jejich kněžími a také s již zmíněným „pánem kolosským“.²⁹ Řadu Řeků v těchto disputacích údajně přesvědčil, nicméně většina z nich byla, dle slov Jana Jeronýma, ve své herezi zatvrzelá.³⁰

Je otázkou, zda byl Jan Jeroným schopen vést disputace řecky, v jeho životě a díle se až na jednu výjimku neobjevují náznaky schopnosti komunikovat v řečtině. Ostatně i ona zmiňovaná debata s „pánem kolosským“ byla vedena nad knihou, jejíž články však byly přeloženy do latiny.³¹ Onou výjimkou je právě text psaný v řečtině popisující „zázrak“, tedy *Miraculum noviter factum*, který Jan Jeroným (dle vlastních slov) našel ve městě Nazaret v Galileji.³² Domnívám se, že četba textu mohla být maximálním vrcholem jeho schopností, zvláště když neuvádí, co se stalo s řeckým originálem.

Jan Jeroným navštívil Palestinu patrně v průběhu roku 1430, jak sám uvedl.³³ Během své cesty, ve městě Nazaretě, Jan Jeroným podle svých slov na-

²⁶ A. C., sv. IX, s. 918: „Nam dominus Colossensis nuper reperiit librum, noviter a Graecis compositum, in quo sunt scripti viginti articuli haeretici. Hunc librum praefatus Dominus transtulit de Graeco in Latinum et intendit destinare Basileam ad Concilium...“

²⁷ RAPB, Francis: *Církev a náboženský život západu na sklonku středověku*. Brno 1996, s. 128.

²⁸ A. C., sv. IX, s. 916: „Ego Frater Hieronymus de Praga Sacrae Eremitae Camalduli reclusus Eremita, dum anno praeterito redirem de Jerusalem, veni in Nicosiam, Metropolim Cypri et in Paphum, Colossum, et in Craetam et in alias urbeas ac insulas, in quibus Graeci habitant...“

²⁹ Patrně se jedná o Kolossii (Κάστρο Κολοσσίου) na Kypru.

³⁰ A. C., sv. IX, s. 916: „...disputaviq[ue] cum Graecis et Sacerdotibus Graecorum, simulq[ue] cum Domino Colossensi, multos Graecos disputando convici...“

³¹ A. C., sv. IX, s. 918: „Nam dominus Colossensis nuper reperiit librum, noviter a Graecis compositum, in quo sunt scripti viginti articuli haeretici. Hunc librum praefatus Dominus transtulit de Graeco in Latinum...“

³² MEHUS, Lorenzo: *c. d.*, s. 404: „Miraculum noviter factum in terra Sarracenorum ...dum anno praeterito venissem in civitatem Galileae, cui nomen Nazareth...“

³³ Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale, ms. C.S.D.7. 886, f. 191r: „Incipit miraculum noviter factum. Omnibus patent Christi miracula que ipse dominus exemplo patris usque modo operari non cessat, presertim hoc novissimo tempore, quo totus mundus in maligno positus est, sicut greca lingua scriptum reperimus in partibus orientalibus tale fertur contigisse miraculum et anno ab incarnatione domini m^occcc^oxxx^o...“

lezl již zmíněný text o zázraku, psaný v řeckém jazyce.³⁴ Rukopis latinského překladu, který Jan Jeroným sepsal, se v současnosti nachází ve Florentské národní ústřední knihovně. Není mi známa existence jiných rukopisů tohoto textu Jana Jeronýma. Přepis byl publikován až relativně nedávno Williamem P. Hylandem (překvapivě nebyl zařazen do obsažných A. C.).³⁵ Otázka znalosti řečtiny u Jana Jeronýma již byla nastolena s tím, že je možné předpokládat alespoň pasivní schopnost číst. Ostatně řečtině byla v Camaldoli věnována značná pozornost – v řadách camaldoliánských mnichů působil patrně nejlepší překladatel z řečtiny své doby – Ambrogio Traversari. V každém případě se řecký originál zápisu onoho „zázraku“ nezachoval. Je to překvapivé, protože camaldoliáni oné doby (právě pod vedením Ambrogia Traversariho) řecké rukopisy aktivně sbírali, či alespoň opisovali a až následně překládali. Traversari si ve své korespondenci velmi všiml překladatelů z řečtiny, ostatně téměř všichni patřili mezi jeho přátele. Nikdy se nezmínil v této souvislosti o Janu Jeronýmovi. I v cestovním deníku, který si Traversari vedl, a v němž Jana Jeronýma několikrát zmínil (a znal jej velmi dobře), chybí jakýkoliv náznak, že by snad Jan Jeroným z řečtiny překládal či řecky uměl.³⁶ Je tedy pravděpodobné, že Jan Jeroným řecky řádně neuměl, alespoň ne natolik, aby obstál v Traversariho očích.

Bohužel neznáme ani další podrobnosti cesty Jana Jeronýma po Svaté zemi. Známý rukopis je, jak uvedeno výše, autografem Jana Jeronýma, a je zařazen do kodexu, který obsahuje jen díla Jana Jeronýma (zapsaná jeho rukou). Kodex byl Janem Jeronýmem vytvořen patrně po roce 1435 – řazení jednotlivých děl možná mělo pro autora nějaký smysl. Na první pohled je však patrné, že chronologické řazení (například dle roku, kdy dané kázání pronesl) nehrálo pro Jana Jeronýma žádnou roli. *Miraculum noviter factum*³⁷ by dle případného chronologického řazení patřil patrně právě za *De erroribus Graecorum*,³⁸ datovaný k roku 1430, a před *Sermo modernus in festo sancti Jeronimi de Sclavonia doctoris gloriosi*,³⁹ který je datován k roku 1432.⁴⁰ Ve skutečnosti se v kodexu nachází za textem nazvaným *Tractatus contra quattuor*

³⁴ Tamtéž.

³⁵ HYLAND, William P.: *John-Jerome of Prague and the Religion of the Saracens*. In: TOLAN, John V. (ed.): *Medieval Christian Perceptions of Islam. A book of Essays*. New York 1996, s. 199–208.

³⁶ STEJSKAL, Jan (ed.): *Hodoeporicon Ambrogia Traversariho*. České Budějovice 2013.

³⁷ Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale (B. N. C.), ms. Conv. Soppr. D.VII. 886, f. 191r-191v.

³⁸ Tamtéž, f. 217v-227r.

³⁹ Tamtéž, f. 62v-66v.

⁴⁰ Přesné umístění jednotlivých děl Jana Jeronýma v kodexu pořízeném jeho rukou jsem uvedl: STEJSKAL, J.: *Podivuhodný příběh Jana Jeronýma*, s. 85–89.

articulos Bohemorum,⁴¹ který je prokazatelně datován až k roku 1433 (Basilaj), a před *Sermo modernus ad clerum factus in concilio universali in Sena*,⁴² kázáním proneseném na koncilu v Sieně již v roce 1424.

Vzhledem k absenci řeckého originálu „zázraku“, je obtížné určit, co vše je v textu Jana Jeronýma překladem „zázraku“, a co je výsledkem jeho vlastní invence. Můžeme si dovolit jen domněnky vycházející z jiných textů, které Jan Jeroným zapsal a (ve většině případů) kázal. *Miraculum noviter factum* je třeba posuzovat v kontextu s ostatními pracemi Jana Jeronýma, zvláště pak s těmi, v nichž se dotýká vztahu katolíků k jiným náboženstvím či ke křesťanským herezím. Druhou podstatnou skupinou, kterou je třeba vzít v úvahu, jsou kázání Jana Jeronýma o životech svatých. Byť obvykle vycházel z již existujících životů, velmi selektivně vybíral jejich jednotlivé aspekty a pro účely svých kázání je rozváděl, jako činil třeba v případě kázání k životu (v té době ještě nekanonizované) Kateřiny Sienské.⁴³ Je tedy pravděpodobné, že tak činil i v případě *Miraculum noviter factum*. Hypoteticky tedy můžeme předpokládat, že při nevelké erudici v řečtině Jan Jeroným zapsal latinsky „zázrak“, který mu byl převyprávěn na základě jakéhosi řeckého textu. Podobně lze předpokládat, že výsledný text je v souladu s představami Jana Jeronýma o islámu a východních křesťanech.

Přijmeme-li (při absenci originálu) onu výše uvedenou hypotézu, pak fakt, že přístup Jana Jeronýma k islámu je sice tradiční, ale přece jen poměrně soudný, ostře kontrastuje s názory Jana Jeronýma na východní křesťany. Když líčí krále Arabů, popisuje jej v podstatě jako spravedlivého muže. Mohamed je v textu Jana Jeronýma sice falešným prorokem a nekromantem (tedy jakýmsi mágem vyznávajícím smrt), nepředstavuje jej však jako ďábla, ani se neuchyluje při popisu islámu například k líčení „zvrhlého mnohoženství“ a podobných relativně snadných terčů, jak bylo v tehdejší křesťanské Evropě zvykem. Je zajímavé, že v úvahách o roli jakési křesťanské arabské armády při případné křížové výpravě se Jan Jeroným do jisté (byť nevelké) míry vymyká onomu euro-centristickému, islámu zcela nepřátelskému obvyklému postoji, který s rolí místního obyvatelstva při znovudobývání Svaté země většinou nepočítal.⁴⁴

⁴¹ Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale (B. N. C.), ms. Conv. Soppr. D.VII. 886, f. 173r-190v.

⁴² Tamtéž, f. 192r-212v.

⁴³ Stejskal, Jan: *Kateřina Sienská v kontextu kázání mnicha Jana Jeronýma z Prahy*. Salve, 1, 2013, s. 133–145.

⁴⁴ HOUSLEY, Norman. *The Crusades and Islam* (dále jen *The Crusades and Islam*). Medieval Encounters, 13, 2007, s. 207–208.

Zdá se, že skutečně věřil v existenci jakéhosi vojska arabských křesťanů v Palestině a klonil se tak ke křížáckému tažení za osvobození Svaté země. Tento optimismus, důvěřující v konvertity, byl však, až na výjimky,⁴⁵ zcela iluzorní a byl sdílen jen nemnohými katolíky, kteří se úvahami o nové křížové výpravě zabývali.⁴⁶ Jan Jeroným patrně doufal v roli johanitů, zřejmě byl rytířským řádům velmi nakloněn, jak je ostatně patrné již z traktátu *De erroribus Graecorum*, v němž navrhoval obsadit Konstantinopol právě johanity. Je až s podivem, jak Jan Jeroným (ne)odhadl situaci ve východním Středomoří, které procestoval. S rolí Řeků (Byzantinců) v průběhu případné křesťanské invaze vůbec nepočítal. Ti byli pro Jana Jeronýma, na rozdíl od tajuplné arabské křesťanské armády, pro „křesťanskou věc“ zcela ztraceni. V daném okamžiku to však rozhodně nebyli křesťané, kdo mohl pomýšlet na dobývání, naopak obavy z vylovení muslimů měly brzy zaznít v samotné Itálii.

Textem se nese výzva ke křížové výpravě, apel, který v Evropě v té době zazníval (ostatně koncil ve Ferrare/Florencii a nešťastná bitva u Varny se uskutečnily v historicky blízké době po cestě Jana Jeronýma na Blízký východ). Je proto překvapivé, že postrádáme jakoukoli odezvu tohoto textu v jinak podrobných dějinách řádu (A. C.),⁴⁷ či v detailních zápiscích, nebo rozsáhlé korespondenci nastávajícího generálního představeného řádu a vrstevníka Jana Jeronýma Ambrogia Traversariho.⁴⁸ Pečliví řádoví editoři jej ani nezařadili mezi ostatní vydaná díla Jana Jeronýma, ostatně sám Jan Jeroným na toto téma patrně ani nekázal – jeho vlastní zmínka chybí v autografu, do nějž později pečlivě sepsal velké množství svých děl.⁴⁹ Jedná se tak o zapomenutý text, který je v celkovém obraze Svaté země první poloviny patnáctého století pouhým střípkem a dokladem postoje českého emigranta husitské doby ke Svaté zemi a případné křížové výpravě. Přesto se domníváme, že by takový text měl být zpřístupněn českému odbornému publiku.

⁴⁵ Zde je třeba vzít v úvahu zejména Pyrenejský poloostrov a závěrečné fáze reconquisty a též některé balkánské oblasti, kde však v konverzích spatřujeme oboustranný pohyb.

⁴⁶ HOUSLEY, Norman: c. d., s. 208.

⁴⁷ MITTARELI, Giovanni a COSTADONI, Anselmo ve výše zmíněných *Annales Camaldulenses ordinis sancti Benedicti* (A. C.).

⁴⁸ *Ambrosii Traversarii Generalis Camaldulensium aliorumque ad ipsum, et ad alios de eodem Ambrosio latinae epistolae a Domino Petro Canneto Abbate Camaldulensi in libros XXV tributae variorum opera distinctae, et observationibus illustratae. Adcedit eiusdem Ambrosii vita in qua historia litteraria Florentina ab anno MCXCII usque ad annum MCCCCXL ex monumentis potissimum nondum editis deducta est Laurentio Mehus, sv. II, Ambrosii Traversarii generalis Camaldulensium Epistolae et Orationes.* Ed. MEHUS, Lorenzo. Firenze 1759 (repr. Bologna 1968).

⁴⁹ Viz: Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale (B. N. C.), ms. Conv. Soppr. D.VII. 886.

Text Jana Jeronýma⁵⁰

Začíná se líčení zázraku, jenž se nedávno stal. Všem jsou zjevné Kristovy zázraky, které náš Pán po vzoru otce nepřestává konat do dnešních dní, obzvláště pak v těchto posledních dnech, kdy celý svět ulpívá v hříchu. Jeden takový zázrak se měl stát v roce 1430 od Vtělení Páně, jak jsme našli napsané v řeckém jazyce na Východě.

Ve městě Alexandrii žil velmi bohatý saracénský kupec, který cestoval za obchodem do Arábie, kde skrze něj velice zbohatl. Služebníci arabského krále, když poznali kupcovu bohatství, tajně se poradili a v tichosti, v noci řečeného Saracéna zabili. Když jej obrali o všechno, co měl, položili jeho tělo naproti tržišti, které se nachází přímo před křesťanským příbytkem, kde žijí všichni křesťanští kupci se svými ženami a dětmi. Ráno vypukl mezi lidmi veliký křik. Křesťané byli obviněni, zajati a spoutáni jako by byli vrahy předvedeni i se svými dětmi před arabského krále.

Když je král spatřil, nadutý svou mocí a poháněn svým velkým hněvem, nabubřelý a přitom s nebývalým vztekem vynesl svůj rozsudek. Všichni křesťané, kteří se nacházejí v jeho království, se musí vzdát křesťanské víry a to i se svými ženami a dětmi a přijmout víru Mohamedovu. Neucíní-li tak, budou všichni uvrženi do ohně a stráveni jeho strašnými plameny. V odpovědi křesťané, důvěřující v Krista, požádali o třídní lhůtu a současně žádali, aby tělo zabitého Saracéna zůstalo nepohřbeno po ony tři dny. Když jim bylo vyhověno, vrátili se do svého příbytku. Křesťané se společně poradili a usnesli se, že se po tři dny všichni vystříhají jídla a pití, a toto rozhodnutí bude uplatněno i na kojene.

Stala se však úžasná věc! Saracén, který byl zabit, třetího dne vstal z mrtvých a předstoupil před krále. Jakmile jej král spatřil, s hrůzou a úžasem se jej chvějícím hlasem zeptal, zda je vskutku na živu. Saracén, který byl mrtvý, odpověděl: „Jsem živ,“ řekl, „díky modlitbám křesťanů, před tebe jsem před-

⁵⁰ Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale (B. N. C.), ms. Conv. Soppr. D.VII. 886, f. 191r-191v. Tento text je součástí poměrně rozsáhlého kodexu textů Jana Jeronýma a byl použit pro pečlivé vydání řady jeho rukopisů v A. C. Celý obsahuje na 227 foliích jen díla Jana Jeronýma a opisy jím pořízené, vše jeho rukou v letech 1434–1435 v klášteře sv. Matouše v Benátkách (v tomto klášteře byl Jan Jeroným internován až do konce života a věnoval se zde zřejmě sepisování vlastního díla). Vnější okraj (f. 1r) obsahuje původní signaturu – *Sacre Eremi Camalduli I. C. ω 111* ze 17. století, rukopis tedy „cestoval“ z Benátek do Camaldoli ještě před zrušením benátského kláštera. Autograf Jana Jeronýma zdobí jen jednoduché barevné iniciály (červené a modré), odstavce jsou oddělovány barevně (žlutá a červená). Uvádím pečlivý Hylandův přepis, který jsem ověřil porovnáním s originálem (výše). Držím se (po mém soudu) smysluplného Hylandova členění textu, které do jisté míry sleduje původní oddíly textu rukopisu, ale je pochopitelně pro přehlednost daleko členitější. Psaní velkých písmen jsem přidřídil dnešním zvyklostem.

stoupil, abych mohl označit ty, kteří mě skutečně zabili. Proto povolej všechny své služebníky k sobě, abych ti mohl ukázat své vrahy.“

A tak se na rozkaz krále shromáždili všichni jeho služebníci a jeho rodina. Ale mezitím se král tázal mrtvého Saracéna takto: „Řekni mi, nejmilejší příteli, která víra na tomto světě je lepší? Židé mají víru dosti dobrou, tu, jež byla potvrzena patriarchy, proroky i Mojžíšem. I křesťané mají víru, a ačkoliv nebyla potvrzena, je významná dosti, vždyť je zde množství křesťanských měst, hrabství, knížectví a království. Navíc naše vlastní svatá víra Mohamedova je stvrzena bohem, protože bůh mluvil k Mohamedovi, který byl posledním přímým božím poslem.“

Na tato slova mrtvý Saracén odpověděl: „Věř mi, ó králi, že židovská víra byla dobrá, dokud nepřišel mesiáš, který byl přislíben židovskými zákony. Protože jej však nepoznali, ale raději Pána slávy ukřižovali, jsou židé od těch dob prokleti. A naše Mohamedova víra, kterou ty nazýváš svatou, není žádnou vírou, ale spíše pohádkou. A Mohamed nebyl posledním božím poslem, ale spíše nekromantem z Arábie, jenž svedl Saracény svým uměním magie. Proto jsou všichni Saracéni, Arabové, Syřané, Turci, Tataři, Asyřané, Berbeři, celá ta mohamedánská sekta, prokleti. I já jsem proklet, ale skrze modlitby křesťanů si bůh přál, abych nějaký čas žil a mohl ti odkrýt pravdu a osvobodit tak křesťany od trestu upálení. Proto jedinou pravdivou a svatou vírou je ta křesťanská, a jelikož bůh je jeden, je jedna i víra a jeden křesťanský křest. Běda mi, protože jsem zemřel bez křtu.“

Když to vypověděl, přistoupili královi služebníci a král řekl: „Který z nich tě zabil?“ Saracén, který byl mrtvý, natáhl ruku a ukázal prstem na čtyři ze služebníků. Pak se zhroutil mrtev a hnijící ke královým nohám. Král rozkázal tělo odnést a pohřbít. Čtyři vrazi však byli z králova rozkazu oběšeni. Pak si k sobě povolal všechny křesťany a příznivě je přijal. Sňal z nich ortel, který nad nimi dříve zlovolně vynesl. Prosil je všechny, aby k němu poslali katolického kněze. Když kněz přišel, král padl na obě kolena a prosil o křest. Během jednoho dne byli pokřtěni král i se svým malým synem a veliké množství Arabů obojího pohlaví, z nichž čtyřicet tisíc arabských neofytů žije dodnes v horách Galileje.

Zajímají a zabíjejí všechny Saracény, kteří přijdou, a naopak projevují veškerou lidskou laskavost a úctu vůči křesťanům, kteří přijdou. Vyzývají všechny ty, kteří vyznávají Krista, aby přišli za účelem získání Svaté země a Jeruzaléma. Tito arabští neofyté slibují, že jejich čtyřicet tisíc mužů ve zbraňi předejde křesťanskou armádu, a vydá jí sultána a celou Svatou zemi.

Jaký konec by mělo mít toto sepsání zázraku? On ví – ten, v jehož přítomnosti měsíc nesvítí a hvězdy nejsou jasné, ten, pro nějž nic není nemožné

a bez něž nic nemůže být drženo – Ježíš Kristus, syn boží, který je se svým otcem a Duchem svatým nad vším, požehnaný na věky. Amen.

Když jsem já, bratr Jeroným z Prahy, zavřený poustevník ze svatého eremu v Camaldoli, přišel do galilejského města jménem Nazaret, nalezl jsem tento zázrak psaný v řeckém jazyce. Viděl jsem svrchu řečené Araby, neofyty a s jistotou jsem vše sepsal.

Incipit miraculum noviter factum. Omnibus patent Christi miracula que ipse dominus exemplo patris usque modo operari non cessat, presertim hoc novissimo tempore, quo totus mundus in maligno positus est, sicut greca lingua scriptum reperimus in partibus orientalibus tale fertur contigisse miraculum et anno ab incarnatione domini mccccxxxo.

In civitate Allexandria erat quidam Saracenus mercator ditissimus qui profectus ad negociandum venit in Arabiam cumque illuc mercaretur et lucra quereret. Servi regis Arabum considerantes locupletem virum inito secreto concilio sub nocturno silencio prefatum Saracenum occiderunt et ablatis omnibus posuerunt cadaver mortuum ante fundicum hoc est ante domum Christianorum in qua omnes mercatores Christiani simul cum uxoribus et parvulis habitabant. Mane factor clamor populi atollitur, Christiani tamquam homicide acusantur, capiuntur, ligantur et simul cum parvulis ante regem Arabum aducuntur.

Quos ut vidit rex, inflatus potencia turbatusque cum ira maxima pomposis verbis cum furore nimio talem protulit sententiam, ut omnes Christiani, qui in regno suo inventi fuissent simul cum uxoribus et parvulis, aut negarent fidem Christi et susciperent fidem Machomethi aut omnes proiecti in ignem flammis atrocibus comburantur. Ad hec Christiani confisi in Christo petunt trium dierum inducias simulque ut cadaver Saraceni mortui triduo inhumatum remaneret. Quibus obtentis, reversi ad domum propriam de comuni concilio hoc inter se statuerunt ut nullus cibum aut potum triduo sumeret simulque parvulis et sugentibus ubera cibum ac potum negarent.

Mira res! Saracenus qui occisus fuerat die tercio vivus surexit et ad regem properavit. Quem videns rex stupore et amiracione territus voce tremula an vere viveret requisivit. Ad quem Saracenus, qui mortuus fuerat: „Vivo,“ inquit, „Christiariorum precibus et huc ad te veni, ut tibi eos qui me occiderunt demonstrarem. Jube ergo omnes servos tuos huc venire ut tibi homicidas meos digito ostendam.“

Citantur igitur ex iussu regis omnes servi et familia. Sed interim rex interrogat Saracenum defunctum in hec verba: „Dic michi, amice carissime, que

fides in hoc mundo est melior? Scimus enim quod Iudei habent fidem satis bonam et per patriarchas et prophetas ac per Moysen approbatam. Christiani etiam habent fidem licet non approbatam, tamen est satis magna, quia multe civitates, comitatus, ducatus, et regna sunt de fide Christiana. Nostra autem sancta fides Machomethi est a deo probata, quia Deus locutus fuit cum Machometo qui fuit ultimus et immediatus nunccius Dei.“

Ad hec Saracenus qui mortuus fuerat respondit: „Crede michi, o rex, quod fides Iudeorum erat bona quousque veniret messias qui in lege eorum promissus erat. Quem quia non cognoverunt sed dominum glorie crucifixerunt, ab illo tempore omnes Iudei dampnati sunt. Nostra autem fides Machometi quam tu dicis sanctam non est fides sed est fabula, quia Machomet non fuit ultimus nunccius Dei, sed fuit de Arabia nigromanticus et per artes magicas seduxit Saracenos. Ideo omnes Saraceni, Arabes, Syri, Thurtari, Thartari, Assirii, Barbari et omnes de secta Machomethi sunt dampnati. Et ego dampnatus sum, sed ad preces Christianorum Deus voluit me ad tempus vivere ut tibi veritatem ostenderem et a pena incedii Christianos liberarem. Una ergo vera et sancta fides est Christiana, quia sicut unus est deus, ita una est fides et unum baptisma Christianorum. Ve michi, quia mortuus sum absque bapismo.“

Cumque hec diceret, supervenerunt servi regis. Tunc rex Ait: „Quis horum est qui te interfecit?“ Saracenus autem qui mortuus fuerat, extendens manum, quattuor servos digito ostendit et statim mortuus et fetens ad pedes regis cecidit. Tunc rex iussit cadaver eferri et speliri. Illos autem quattuor homicidas iubet suspendi. Et mitens vocat ad se omnes Christianos quos benigne suscipiens a sententia quam male dictaverat absolvit. Rogatque omnes ut sacerdotem catholicum sibi velint dirigere. Quo veniente, rex flexo utroque poplice petit baptizari. Baptisatque sunt in illo die rex cum filio parvulo et Arabum utriusque sexus maxima multitudo ex quibus XLa milia Arabes neophiti hucusque habitant in montanis Galilee.

Et omnes Saracenos venientes capiunt et occidunt. Christianis autem venientibus omnem humanitatem exhibent et honorem, hortantes omnes Christicolos ut venirent ad aquirendam terram sanctam et Ierusalem, et ipsi Arabes neophiti promittunt quod XLa milia armati precedent exercitum Christianorum dabuntque eis totam terram sanctam et zoldanum.

Sed quo fine hoc miraculum claudendum sit? Ille novit in cuius conspectu luna non splendet et stelle non sunt munde, cui nichil est difficile, et sine

nichil est possibile posideri, Ihesus Christus Dei filius. Qui cum patre et sancto spiritu super omnia est Deus benedictus in secula. Amen.

Ego frater Jeronimus de Praga sacre heremi Camalduli reclusus heremita, dum anno preterito venissem in civitatem Galilee cui nomen Nazareth, reperi hoc miraculum Greca lingua scriptum. Et vidi prefatos Arabes, neophito ideo cum securitatem hec scripsi.

RESUMÉ

OBRAZ ISLÁMU V TEXTU ŘEHOVNÍKA Z 1. POLOVINY 15. STOLETÍ

Předložený text je pokusem o příspěvek k dějinám Svaté země v 15. století. Rukopis „zázraku“ byl sepsán mnichem Janem Jeroným z Prahy (c. 1370–1440) krátce po roce 1430. Jan Jeroným podnikl cestu do východního Středomoří patrně v letech 1428–1430. Navštívil teritoria osídlená Byzantinci a také Svatou zemi. Obě teritoria zmínil ve svých textech (tedy v kázání a sepsaném „zázraku“). Oba texty je třeba posuzovat v kontextu odporu Jana Jeronýma k „řeckým schizmatikům“, pro něž neměl žádné pochopení. Současně choval jisté naděje směrem k poněkud tajemným arabským konvertitům, které zmínil v textu. Český překlad florentinského rukopisu (přepsaného W. P. Hylandem) je drobným příspěvkem k debatě o vzájemných vztazích křesťanství a islámu v bouřlivém 15. století.

Klíčová slova: Jan Jeroným z Prahy, Svatá země, křížová výprava

SUMMARY

THE IMAGE OF ISLAM IN THE TEXT WRITTEN BY MONK DURING THE FIRST HALF OF THE 15TH CENTURY

The presented text is an attempt to contribute with the translation of little-known source of the Bohemian origin to the history of the Holy Land in the 15th century. The text of the “miracle” was written by the monk John Jerome of Prague (c. 1370–1440) soon after the year 1430. John Jerome travelled to the eastern Mediterranean most probably during the years 1428–1430.

He visited territories settled by orthodox Greeks mainly and also the Holy Land. The both visits were mentioned in John Jeromes' texts (sermon and the miracle) and both text should be understood in context – fierce criticism (with no mercy) for “Greek schismatics” together with the strong hopes in mysterious Arabic converts. Translation into the Czech language (based on the Florentine manuscript and the transcription made by W. P. Hyland) is an attempt to introduce this text to the Czech public and contribute to debate on interaction between Christianity and Islam during tumultuous 15th century.

Key words: John Jerome of Prague, Holy Land, crusade

Translated by doc. Mgr. Jan Stejskal, M. A., PhD.

doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
Česká republika
e-mail: jan.stejskal@upol.cz

Mgr. Michaela Antonín Malaníková, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
Česká republika
e-mail: michaela.malanikova@upol.cz